

УДК 167 + 535.315 + 303.832

Тенденції та невідкладні заходи модернізації третього рівня вищої освіти в Україні – інституту аспірантури

I.M. KOZUBTSOV

Науковий центр зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна, E-mail: viti@viti.edu.ua

Авторське резюме

У науковій статті «Тенденції та невідкладні заходи модернізації третього рівня вищої освіти в Україні – інституту аспірантури» в дослідженні встановлено необхідність розробки процесу акредитації аспірантури як третьої складової системи вищої освіти України. З приєднанням України до Болонського процесу відбулась зміна «філософії освіти» (шифр спеціальності 09.00.10). Однак досі механізм акредитації аспірантури не відпрацьовано. В результаті виникає парадоксальна розбіжність.

Голова Вищої атестаційної комісії (ВАК) Російської Федерації В. Філіппов в інтерв'ю щотижневій газеті наукового співтовариства «Поиск» визначив три основні напрями реформування системи наукових ступенів. Він наголосив на необхідності ліцензування та акредитації аспірантур.

Актуальним є моделювання реформаторських ідей ВАК Російської Федерації та їх обговорення в Україні. Не виникає сумнівів, що такі ідеї спонтанно будуть проведені і в ВАК України слідом за Росією.

Розглянуті тенденції та вектор модернізації інституту аспірантури в Росії є цікавим для Державної акредитаційної комісії України. Наукові школи є головною неформальною структурою науки, що робить значний внесок у розвиток філософії науки. Однак належної уваги визнання наукових шкіл на державному рівні немає.

Ключові слова: аспірантура, наука, філософія освіти, освіта, наукова галузь, наукова спеціальність, державна акредитація.

Trends and urgent measures for the modernization of the third level of higher education in Ukraine - Institute of graduate studies

I.M. KOZUBTSOV

A scientific center of connection and informatization of the Military institute of telecommunications and information technology of the National technical university of Ukraine «Kyiv polytechnic institute», Kiev, Ukraine, E-mail: viti@viti.edu.ua

Abstract

In the scientific article «Tendencies and exigent measures of modernization of the third level of higher education in Ukraine» it is established the necessity of developing the accreditation process of graduate studies as the third component of the higher education system of Ukraine. With the accession of Ukraine to the Bologna process, the «philosophy of education» (specialty code 09.00.10) has changed. However, the mechanism of accreditation of graduate studies is not yet worked out. As a result, a paradoxical discrepancy arises.

© I.M. Козубцов, 2013

education in Ukraine – to the institute of postgraduate» in research the necessity of development of process of accreditation of graduate school is set as the third component system of higher education of Ukraine. With tacking of Ukraine the change of «philosophy of education took a place to Bolonskogo of process» (code of speciality 09.00.10). However until now the mechanism of accreditation of graduate school is not exhaust. As a result there is paradoxical disagreement.

Head of the Higher attestation commission (WAK) of Russian Federation In. Filippov in an interview defined three basic directions of reformation of the system of scientific degrees the weekly newspaper of scientific concord of «Poisk». He marked the necessity of licensing and accreditation of post-graduate.

Aktual'nim is a design of reformative ideas of WAK of Russian Federation in and their discussion in Ukraine. There are not doubts, that such ideas spontaneously will be conducted at WAK of Ukraine right behind Russia.

Tendencies and vector of modernization of institute of graduate school are considered in Russia is interesting for the State accreditation commission of Ukraine. Scientific schools are the main informal structure of science which does a considerable contribution to development of science philosophy. However much the proper attention of confession of scientific schools is not at state level.

Keywords: aspirantura, science, philosophy of education, education, scientific industry, scientific speciality, state accreditation.

Постановка проблеми. Підписавши Міністерством освіти і науки України Болонську угоду, вона взяла зобов'язання виконувати невідкладні вимоги Болонського процесу.

Першою з них є перегляд філософії освіти ЄСРП і коригування її під філософію освіти європейського простору. Річ у тому, що система вищої освіти України трансформувалася до системи з трьох освітньо-кваліфікаційних рівнів (ОКР): перший рівень – бакалавр; другий рівень – магістр; третій рівень – доктор філософії. Отже, ОКР доктор філософії і рівень підготовки в Україні має відповідати вимогам Болонської угоди та наукових програм: Національної доктрини розвитку освіти в Україні [6]; Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття) [2]; Програми будівництва і реформування Збройних сил України на період до 2017 р; основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки [7], що націлені на забезпечення професійної підготовки вчених.

Аналіз досліджень та публікацій. Квінтесенція аналізу останніх досліджень та публікацій за проблемою дослідження. До сучасних наукових публікацій слід віднести монографію Б.І. Бедного, А.А. Мироноса [1]. Автори розкривають стан і тенденції розвитку аспірантури в контексті Національної особливості та Болонського процесу.

Голова ВАК РФ В. Філіппов в інтерв'ю щотижневій газеті наукового співтовариства «Поиск» визначив три основні напрями реформування системи наукових ступенів [8].

Він наголосив на необхідності ліцензування та акредитації аспірантур. Невирішеними питаннями є моделювання реформаторських ідей ВАК РФ в та їх обговорення в Україні. Не виникає сумнівів, що такі ідеї спонтанно будуть проведені і в ВАК України слідом за Росією. А отже, на наш погляд, є актуальним методом паралельної роботи промодельовати дану ідею та обговорити її в науковому суспільстві завчасно, щоб не відстати від Росії.

Метою дослідження є розробка в рамках ди-

сертаційного дослідження методологічного апарату ліцензування та акредитації аспірантури, як повноцінної третьої складової системи вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. В дослідженні будемо розглядати процес модернізації третього рівня вищої освіти в Україні – аспірантуру. Процес модернізації неможливо розпочинати, не розглянувши наростаючі тенденції. Болонська хартія, яку підписала Україна, зобов'язує її, як і Росію, запроваджувати невідкладні перспективні заходи.

Автори монографії [1] визначили векторний напрямок тенденції модернізації російської аспірантури. Він ґрунтується на рекомендаціях семінару по «третьому циклу» Болонського процесу (Зальцбург, лютий 2005 року):

основний зміст підготовки докторів повинен бути орієнтований на отримання нового знання в ході оригінальних досліджень. Підготовка по програмах PhD повинна відповідати сучасним вимогам ринку праці;

програми підготовки дослідників повинні відповідати новим викликам і передбачати широкий спектр професійних можливостей для розвитку кар'єри аспірантів;

аспірантів слід розглядати як професіоналів-початківців, що вносять вагомий внесок в отримання нових знань;

відносини між науковим керівником і аспірантом повинні базуватися на чітко розподілених обов'язках;

форми і методи контролю й оцінка діяльності аспірантів повинні базуватися на чітко визначених алгоритмах;

тривалість підготовки аспірантів повинна складати три-чотири роки денного навчання;

необхідна підтримка інноваційних структур, які повинні відповідати вимогам міждисциплінарного навчання і розвитку універсальних навиків;

програми аспірантів повинні забезпечувати як географічну, так і міждисциплінарну та міжгалузеву мобільність, міжнародну взаємодію в умовах інтегрованої структури співпраці

між університетами. Голова ВАК РФ визначив [8], що слід структурно рухати всю систему у напрямі PhD або віддавати повністю права на присвоєння ступенів ВНЗ. Серед проблем, вирішення яких вимагає схвалення з боку Уряду РФ і проведення відповідних експериментів, можна виділити три головні. Першим експериментом є введення для бізнесменів і державних службовців спеціальних ступенів – DBA (Doctor of Business Administration) і DPA (Doctor of Public Administration). Відповідні дипломи докторів без слова «наук». Вже існують «доктор мистецтвознавства», «доктор культурології». ВНЗ має право на свій розсуд прирівнювати ступені DBA або DPA до ступеня кандидата або доктора наук. Тоді, отримавши її, людина змогла б викладати у ВНЗ або нарівні з іншими претендувати на якісь надбавки.

На сьогодні доплати за ступені і звання вже формально скасовані: у нас немає державних установ, що зобов'язують доплачувати кандидату та докторові наук, доцентів – 40% від окладу, а професорові – 60%. Ректори ВНЗ на свій розсуд можуть приймати рішення щодо виплати надбавок з фонду зарплати. Виплата може здійснюватися по-старому – автоматом кожному, або за наукову роботу, за ефективність. Серйозним питанням реформування інституту аспірантури стала третім ступенем вищої освіти, однак досі не реалізовано вимоги Болонського процесу, згідно з яким у нас повинні бути «бакалавр», «магістр» і «доктор». Голова ВАК РФ визнав, що прихильник дворівневої системи ступенів: кандидат і доктор наук, проте слово «кандидат наук» пропонує замінити аналогом – PhD.

Наступним експериментом є відпрацювання механізмів автономії, що підвищать відповідальність ВНЗ та інших організацій за присвоєння вчених ступенів без участі ВАК РФ.

Ще один важливий момент, який вимагає обговорення і ухвалення рішення на урядовому рівні, пов'язаний з тим, що аспірантура сьогодні стає третім рівнем вищої освіти. В результаті необхідно виконати першочергові заходи: розробити вимоги акредитації аспірантур; спланувати експеримент, пов'язаний з термінами роботи аспірантур. Для вирішення всіх трьох проблем ВАК РФ планує проведення системних експериментів. Негативним, на наш погляд, є ідея заборонити захищати дисертації, наприклад докторські, по місцю своєї роботи або по місцю їх виконання. Позитивним є створювати консорціуми з представників університетів і академічних інститутів, галузевих міністерств і відомств, бізнес-суспільств, професійних асоціацій, які і присвоюватимуть вчені ступені. Це й буде система професійно-суспільної атестації.

Розглянуті тенденції та вектор модернізації інституту аспірантури в Росії є цікавим для ДАК України. Наукові школи (НШ) є головною неформальною структурою науки, що робить значний внесок у розвиток філософії науки. Однак належ-

ної уваги визнання наукових шкіл на державному рівні немає. Розглянемо позитивні векторні тенденції, які окремі вчені України намагаються реалізувати, і є актуальними для Міністерства освіти та науки, спорту та молоді України. В лабораторії Міждисциплінарних досліджень Наукового центру зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» розроблено і апробовано наступні Інтернет-проекти: єдиний реєстр НШ України, який розміщено за електронною адресою [3]; в рамках дисертаційного дослідження [4] створено професійну наукову консолідацію вчених України «Міждисциплінарна академія наук (МАН) України» [5] з метою впровадження результатів (див. рис. 1).

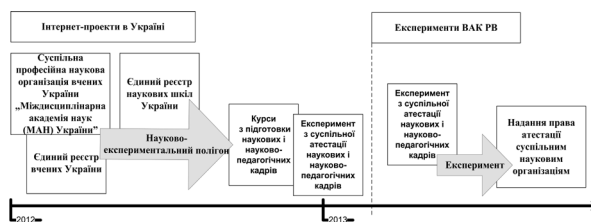

Рис. 1. Часова діаграма наукових впроваджень та лідерства

Висновки. Таким чином, ми можемо стверджувати, що:

незважаючи на те, що Україна приєдналася до європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу, модернізація третього рівня вищої освіти – аспірантури – гальмується стереотипним системним поглядом;

актуальним для України є введення для бізнесменів і державних службовців спеціальних ступенів – DBA і DPA без слова «наук», оскільки економічна спрямованість досліджень навпаки гальмує розвиток наукових напрямів, які в даний час є малоєфективними, неактуальними;

актуальним є розробка вимог щодо ліцензування та акредитації аспірантур;

розробка диференційованого підходу до терміну навчання аспірантів в залежності від наукових галузей та спеціальностей;

позитивним є лідируюча ідея групи українських вчених про створення в 2012 році суспільної наукової консолідації вчених України «Міждисциплінарна Академія Наук (МАН) України» для експериментування щодо атестування наукових ступенів. Наукове суспільство на чолі Голови ВАК РФ сподобалась ідея українських дослідників і в 2013 році вирішили провести подібні експерименти щодо створення консорціумів з представників університетів і академічних інститутів, галузевих міністерств і відомств, бізнес-суспільств, професійних асоціацій, які і присвоюватимуть вчені ступені.

Оцінка соціально-економічного ефекту. Створення єдиного реєстру НШ призведе до: пози-

тивного впливу на імідж країни; керівники НШ матимуть змогу заявити про створення школи та отримати встановленого зразка сертифікат засновника; підвищення відповідального ставлення засновників НШ щодо якості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; здобувачі вчених ступенів матимуть змогу самостійно обирати цікаві і сильні наукові напрями, та зменшить втрату часу на пошук наукового керівника за бажаним напрямком. Створений науково-експериментальний полігон «Міждисциплінарна Академія Наук (МАН) України» має такі переваги: автор дисертаційного дослідження [4] має змогу експериментально впроваджувати результати в практику; вчені

України в змозі об'єднатися в наукову міждисциплінарну консолідацію для правомірного проведення міждисциплінарних досліджень, які набувають значимості; вибір експертної системи у вигляді призми забезпечує високу об'єктивність проведення досліджень, ідентифікації та класифікації результатів досліджень.

Прогноз перспективних напрямів дисертаційних досліджень. Близькою перспективою є два напрями досліджень: розробка методологічного апарату з порядку ліцензування та акредитації аспірантури; освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми та засобів діагностування якості підготовки аспірантів (ад'юнктів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бедный Б.И. Подготовка научных кадров в высшей школе. Состояние и тенденции развития аспирантуры: Монография [Текст] / Б.И. Бедный, А.А. Миронос. – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ, 2008. – 219 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Текст]. – К.: Райдуга, 1991. – 61 с.
3. Енциклопедія «Українські наукові школи» [Електронний ресурс] Сайт журналу в Інтернеті. Міждисциплінарна Академія Наук (МАН) України. – Режим доступу URL: <http://schools-ua.at.ua>. – Назва з екрана.
4. Козубцов І.М. Філософія формування міждисциплінарної науково-педагогічної компетентності вчених [Текст] / І.М. Козубцов // Наука и образование : сб. тр. Международный НМ семинар (13 – 20 дек. 2011 г., ОАЭ г. Дубай) – Хмельницкий: Хмельницкий нац. ун-т, 2011. – С.120 – 122. – ISBN 978-966-330-133-4.
5. Міждисциплінарна академія наук (МАН) України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Міждисциплінарна академія наук (МАН) України. – Режим доступу: <http://man-ua.at.ua>. – Назва з екрана.
6. Національна доктрина розвитку освіти в Україні (затверджена Указом Президента України 17 квітня 2001 р., №327/2002) [Текст]. – К., 2002.
7. Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 роки [Текст]. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України від 26.11.2009 №1066/609. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 19.05.2010 №337/17632.
8. Шаталова Н. PHD, DBA, DPA... ВАК Готовит радикальную реформу / Н. Шаталова [Електронний ресурс] // Газета Поиск: научная политика №10(2013) от 08.03.2013 – Режим доступу URL: <http://www.poisknews.ru/theme/science-politic/5429/> – Название с экрана.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2013

REFERENCES:

1. *Bednyiy B.I. Podgotovka nauchnykh kadrov v vysshey shkole. Sostoyanie i tendentsii razvitiya aspiranturyi: Monografiya.* (Training of scientific personnel in high school. Status and trends of graduation, Monograph). Nizhniy Novgorod: *Izd-vo NNGU*, 2008. 219 p.
2. *Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» («Ukraina XXI stolittia»).* (State National Program “ Education “ (“ Ukraine XXI Century »)). K.: *Raiduha*, 1991. 61 p.
3. *Entsyklopediia «Ukrainski naukovi shkoly».* (Encyclopedia “Ukrainian Scientific Schools»). *Mizhdystsyplinarna akademiia nauk (MAN) Ukrainy.* Rezhym dostupu URL: <http://schools-ua.at.ua>
4. *Kozubtsov I.M. Filosofiia formuvannia mizhdystsyplinarnoi naukovopedahohichnoi kompetentnosti vchenykh.* (Philosophy formation of interdisciplinary research and teaching expertise of scientists). *Nauka y obrazovanye : sb. tr. Mezhdunarodnyi NM semyar (13 – 20 dek. 2011 h., OAЭ h. Dubay)* – Khmelnytskyi: *Khmelnytskyi nats. un-t*, 2011. P.120 – 122. ISBN 978-966-330-133-4.
5. *Mizhdystsyplinarna akademiia nauk (MAN) Ukrainy.* (Interdisciplinary Academy of Sciences (SAS) Ukraine). *Ofitsiynyi sait Mizhdystsyplinarna akademiia nauk (MAN) Ukrainy.* Rezhym dostupu: <http://man-ua.at.ua>
6. *Natsionalna doktryna rozvytku osvity v Ukraini (zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy 17 kvitnia 2001 r., №327/2002).* (National Doctrine of Education Development in Ukraine (approved by the Decree of the President of Ukraine April 17, 2001 , № 327 /2002)). K., 2002.
7. *Osnovni naukovy napriamy ta nai vazhlyvishi problemy fundamentalnykh doslidzhen u haluzi pryrodnych-ykh, tekhnichnykh i humanitarnykh nauk na 2009–2013 roky.* (Main research areas and critical issues of basic research in natural, technical and humanitarian sciences for 2009-2013). *Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy vid 26.11.2009 №1066/609. Zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy vid 19.05.2010 №337/17632.*
8. *Shatalova N. PHD, DBA, DPA... VAK Gotovit radikalnuyu reformu.* (PHD, DBA, DPA ... WAC Prepares radical reform). *Gazeta Poisk: nauchnaya politika №10(2013) ot 08.03.2013.* Rezhim dostupu URL: <http://www.poisknews.ru/theme/science-politic/5429/>

Козубцов Ігор Миколайович – кандидат технічних наук
Науковий центр зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
Адреса: 01011, м. Київ, вул. Московська, 45/1
E-mail: kozubtsov@mail.ru

Kozubtsov Ihor Mykolaiovych – PhD in engineering
A scientific center of connection and informatization of the Military institute of telecommunications and information technology of the National technical university of Ukraine «Kyiv polytechnic institute»
Address: 45/1, Moscow Str., Kyiv, Ukraine, 01011
E-mail: kozubtsov@mail.ru